

DOI: 10.31110/consensus/2023-04/062-070

УДК (UDC) 94 (477) : 930.1

TERRORIST ATTACK IN OLENIVKA AS AN ACT OF CONSCIOUS DESTRUCTION OF THE UKRAINIAN JAFETHIC ELITE

Viktoriia Pazdrii***Pavlo Antoniuk****

Abstract

The tragedy in Olenivka in 2022, July 29, forced historiographers to rethink the deliberate destruction of the Ukrainian elite, including the military, by the Russians. This trend was traced back to imperial times, continued by the communists, and «revived» by the modern Russian neo-fascist government. Ideological warfare is waged not only against specific historical figures, but also against the very ideal of the Ukrainian elite, which was best described by the prominent historiosophist V. Lypynskyi as «Japhethic». The destruction of prisoners from Azov Regiment as the elite of the Ukrainian army is a deliberate partial genocide of the people, an attempt to level the Ukrainian statehood itself, which is supported by a military elite that consciously professes and shares national traditions and values.

The purpose of the article is to provide a historiosophical analysis of the ideological foundations of the terrorist attack in Olenivka as an act of deliberate destruction of the Ukrainian Japhethic elite (according to the historiosophical concept of V. Lypynskyi), including: understanding the role of the Azov Regiment as a symbol of the military elite in modern history; identifying possible ideological causes of the terrorist attack in Olenivka; proving the importance of a comprehensive study of the tragedy in Olenivka for understanding the confrontation between the Ukrainian national ideal and the «Russian world».

Methodology. The main methods of the study are descriptive and historiosophical analysis, comparative historical method (in particular, when comparing the ideological background of the tragedies in Katyn and Olenivka), generalization, inductive method (finding out the ideological causes of the tragedy on the basis of specific historical facts).

Scientific novelty. The causes of the genocide of the Japhethic Ukrainian elite as carriers of the national ideal have not been studied by Ukrainian historians, so the article contains scientific novelty.

Conclusions. Understanding all aspects of the confrontation between the Ukrainian national elite ideal and the anti-ideals of Russian neo-nazism, including the ideological basis of the massacre of the people from Azov Regiment, will help restore historical justice and prevent manifestations of partial genocide by the military elite in the future.

Keywords: history of Ukraine, modern history, Ukrainian-Russian war, Azov Regiment, national elite, Ukrainian Japhethism

---

* PhD student of the National Research Institute of Ukrainian Studies of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, Ukraine. E-mail: vikapazdrii@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-5366-6789>

** PhD student of the National Research Institute of Ukrainian Studies of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, Ukraine. E-mail: Rikipasha222@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-0378-298X>

ОЛЕНІВСЬКИЙ ТЕРАКТ ЯК АКТ СВІДОМОГО НИЩЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЯФЕТИЧНОЇ ЕЛІТИ

Вікторія Паздрій*

Павло Антошок**

Анотація

Оленівська трагедія 29 липня 2022 р. змусила учених-історіософів по-новому переосмислити свідоме нищення росіянами української еліти, зокрема військової. Ця тенденція простежувалася ще в імперські часи, продовжилася більшовиками та «відроджена» сучасною російською неофашистською владою. Ідеологічна війна ведеться не лише з конкретними історичними особистостями, а й із самим ідеалом української еліти, який був якнайповніше описаний видатним історіософом В. Липинським як «яфетичний». Нищення полонених азовців, як еліти українського війська, є свідомим частковим геноцидом народу, намаганням нівелювати саму українську державність, опорою якої є військова еліта, яка свідомо сповідує й поділяє народні традиції й цінності.

Метою статті є історіософський аналіз ідеологічних підстав оленівського теракту як акту свідомого нищення української яфетичної еліти (за історіософським концептом В. Липинського), включаючи: осмислення ролі полку «Азов» як символу військової еліти в новітній історії; визначення можливих ідеологічних причин теракту в Оленівці; доведення вагомості усебічного дослідження оленівської трагедії для розуміння протистояння українського національного ідеалу й «русского мира».

Методологія. Основними методами дослідження є описовий та історіософський аналіз, порівняльно-історичний метод (зокрема, при співставленні ідеологічного підґрунтя катинської й оленівської трагедій), узагальнення, індуктивний метод (з'ясування ідеологічних причин трагедії на основі конкретних історичних фактів).

Наукова новизна. Причини геноциду яфетичної української еліти як носіїв національного ідеалу на сьогодні практично не досліджені українськими історіософами, тому стаття містить наукову новизну.

Висновки. Осмислення усіх аспектів протистояння українського національного елітного ідеалу та антиідеалів російського неонацизму, у т.ч. на прикладі ідеологічного підґрунтя розправи над азовцями, допоможе відновити історичну справедливість та запобігти проявам часткового геноциду військової еліти в майбутньому.

Ключові слова: історія України, новітня історія, українсько-російська війна, полк «Азов», національна еліта, українська яфетичність

Цитування: Паздрій, В. & Антошок, П. (2023). Оленівський теракт як акт свідомого нищення української яфетичної еліти. *Консенсус*, 4, 62–70. <https://doi.org/10.31110/consensus/2023-04/062-070>

URL: <https://konsensus.net.ua/index.php/konsensus/article/view/81>

* аспірантка Національного науково-дослідного інституту українознавства Міністерства освіти і науки України, Київ, Україна. E-mail: vikapazdrrii@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-5366-6789>

** аспірантка Національного науково-дослідного інституту українознавства Міністерства освіти і науки України, Київ, Україна. E-mail: Rikipasha222@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-0378-298X>

Постановка проблеми. Уся історія військової й не лише військової агресії росії проти українців позначена свідомим прагненням нищити в першу чергу еліту українського народу. Причому мова йде не тільки про фізичну ліквідацію певних осіб. Наприклад, Катерина II писала в листі до князя Олександра Вяземського з нагоди його призначення на посаду генерал-прокурора Сенату в лютому 1764 р.: «...когда же в Малороссии гетмана не будет, то должно стараться, чтоб навек и имя гетманов исчезло»¹.

Будучи, за виразом Зенона Когути, «освіченим деспотом»², Катерина II керувалася в цьому рішенні не лише холодною політичною логікою, а й чітким усвідомленням того, яке значення для консолідації українського етносу має ідеал історичного лідера та видатної історичної особистості взагалі. Пізніше свідому війну з історичним ідеалом українства, яка досягла апогею за часів правління Катерини II, продовжили й більшовики як реставратори квазіімперії на колишніх імперських теренах.

Фундатор державницької школи української історіографії В'ячеслав Липинський у своєму історіософському памфлеті «Хам та Яфет» (1928) алегорично описував національний історичний ідеал як «Яфетів», консолідуючу силу української національної етноментальності. Ця сила, за В. Липинським, «джерело єдності мусить мати в собі, а не зовні»³, ґрунтується на відданості національній ідеї, традиційним консервативним цінностям нації, усвідомленні власної приналежності до «батьківських» історичних надбань. «Яфетова Сила» українства, яка породжується національним ідеалом, є дівею «опорою Законної, Маєстатичної і Загальної – Державної Української Влади»⁴.

Саме тому зусилля антиукраїнських імперців, більшовиків і сучасних носіїв ворожих наративів спрямовані передусім на знищення всього, що пов'язане з українським «Яфетовим Ідеалом»; символів державності, одним із яких, безумовно, є полк «Азов». Історіософське дослідження ідеологічних підстав цього та інших злочинів росії, спрямованих на знищення історичних ідеалів української нації, важливе для глибокого розуміння причин російсько-української війни та особливостей її перебігу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історичні передумови й сучасні виклики агресії росії проти України розглядалися П.П. Гай-Нижником, Л.Л. Залізником, І.Й. Краснодемською, Ю.С. Фігурним, О.А. Чирковим, Л.В. Чупрієм⁵.

¹ Восоединение 1654 г. Екатерина II о необходимости обрусения Малороссии и искоренения гетманства. *Likbez: історичний фронт*. 2014. 13 грудня. URL: https://likbez.org.ua/russification_hetmanate.html

² Когут З. Боротьба Катерини II проти української автономії: усунення гетьмана Розумовського. Російський централізм і українська автономія. Ліквідація Гетьманщини. К.: Основи, 1996. 317 с.

³ Липинський В.К. Хам і Яфет: з приводу десятих роковин 16/29 квітня 1918 р. Л.: Поступ, 1928. С. 25.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики / упор. П.П. Гай-Нижник; авт. кол.: П.П. Гай-Нижник, Л.Л. Залізник, І.Й. Краснодемська, Ю.С. Фігурний, О.А. Чирков, Л.В. Чупрій. К.: МП «Леся», 2016. 586 с.

Екзистенціальний вимір російсько-української війни проаналізований С.В. Толстовим⁶. На особливості російської «гібридної агресії», у т.ч. ідеологічної, звертає увагу А.М. Сиротенко⁷.

Досить ґрунтовне історико-політичне дослідження гібридної війни росії проти України проведене В. Головченком і М. Дорошком⁸. Корисною для розуміння причин і наслідків актів свідомого нищення українських національних ідеалів росією також є праця М. Дорошка «Неоголошені війни Росії проти України у XX – на початку XXI ст.: причини і наслідки»⁹.

Мета і завдання статті. Метою наукового дослідження є історіософський аналіз ідеологічних підстав оленівського теракту як акту свідомого нищення української яфетичної еліти (за історіософським концептом В. Липинського). Досягнення мети передбачає виконання таких основних завдань: осмислення ролі полку «Азов» як символу військової еліти в новітній історії; визначення можливих ідеологічних причин теракту в Оленівці; доведення вагомості всебічного дослідження оленівської трагедії для розуміння протистояння українського національного ідеалу й «руського мира».

Виклад основного матеріалу. Історично склалося так, що військова еліта відіграла провідну роль у становленні української нації. Зокрема, український козак традиційно поєднував у собі образи представників не лише військової, а й політичної (отамани, які стали гетьманами), творчої (козацьке бароко, козацькі думи, пісні й балади тощо), подекуди навіть духовної (традиція запорожців «спасатися» наприкінці життя в монастирях) еліти. Історія січового й гетьманського козацтва репрезентує історіософський феномен інтегрування й подальший розвиток різних типів національної еліти в одному, провідному (військовому).

Українська військова еліта споконвіку була яфетичною, її ідеологічна доктрина базувалася на моделі пошановування батьківського («Ноевого») синівським («Яфетовим»). Про це, наприклад, свідчать, традиційні для козаків звертання «батьки», «братчики», «дітки». Козацтво на всіх етапах його розвитку втілювало в життя ту українську яфетичність, про яку В. Липинський свого часу писав так: «...починають почувати себе рідними братами і рідними синами одної Української землі»¹⁰. Оскільки, за К. Настоящою, «культурна традиція являє собою: трансчасовий, багатолінійний, гнучкий, креативний процес (або сукупність інноваційно-

⁶ Толстов С.В. Екзистенціальний вимір російсько-української війни. *Інститут всесвітньої історії Національної академії Наук України*. URL: <https://ivinas.gov.ua/viina-rf-proty-ukrainy/ekzystentsialnyi-vymir-rosiiskoukrainskoi-viiny.html>

⁷ Воєнні аспекти протидії «гібридній» агресії: досвід України : монографія / за заг. ред. А.М. Сиротенка. К.: Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, 2020. 176 с.

⁸ Головченко В., Дорошко М. Гібридна війна Росії проти України: історико-політичне дослідження. К.: Ніка-Центр, 2016. 184 с.

⁹ Дорошко М. Неоголошені війни Росії проти України у XX – на початку XXI ст.: причини і наслідки. К.: Ніка-Центр, 2018. 192 с.

¹⁰ Липинський В.К. Хам і Яфет: з приводу десятих роковин 16/29 квітня 1918 р. Л.: Поступ, 1928. С. 22.

інституціоналізаційних процесів), що обумовлює змістовну цілісність культури (культурної системи, культурного організму) в динаміці постійного самовідтворення комплексу власних адаптивно-захисних функцій»¹¹, є підстави говорити про те, що яфетична військово-елітарна культура сьогодні є настільки ж актуальною, як у добу козаччини та на початку ХХ ст.

Українська військова еліта в усі часи свідомо, наскільки це вдавалося, слідувала традиціям козацтва. Зокрема, Українська Повстанська Армія, що діяла у 1941–1944 рр., називала себе «Поліською Січчю». Немало козацьких традицій у їх сучасному осмисленні лежать і в основі самобутньої культури полку «Азов», який нерідко називають очевидним феноменом російсько-українського конфлікту¹². Про це свідчить, зокрема, назва навчально-мобілізаційного центру «Козацький легіон» — окремої структури при батальйоні, що локалізувалася в Києві та здійснювала набір і первісну підготовку особового складу¹³.

Яфетичними, на нашу думку, особливостями культури азовців можна вважати:

- самопозиціонування бійців полку як націоналістів при розумінні націоналізму як «любові до своєї нації, культури, цінностей»¹⁴, що цілком співпадає з консервативними традиціями військової еліти минулих століть;

- ідею самобутнього національного військового товариства (традиційне звертання «друзе») із власним уставом і традиціями;

- заслужена репутація «народного війська» (притому, що, на відміну від «Айдару», «Горині» чи «Донбасу-України», «Азов» був заснований у 2014 р. як батальйон патрульної служби міліції¹⁵, а не добровольчий батальйон);

- тяжіння до самобутньої національної релігійності. Попри те, що захоплення багатьох азовців неоязичництвом відрізняється від християнських вірувань козацтва та «церковного авторитету», про який писав В. Липинський, саме усвідомлення значення релігії для особистості й держави наближає ідеологію «Азову» до традиціоналізму;

- позитивна репутація й авторитет серед закордонних колег і волонтерів, що означає входження в, за словами В. Липинського, «рицарську, в західних традиціях виховану, Західну Європу»¹⁶. Зокрема, «Азов» відомий як перше військово-формування України, яке повністю перейшло на стандарти НАТО¹⁷;

---

¹¹ Настояща К. Українська культурна традиція в ситуації постмодерного соціуму: актуалізація потенціалу самозбереження. *Булava*. 2016. URL: http://bulava.in.ua/nastoyascha_ukr-kult-trad.html

¹² Кириллов Д. Екскурсія в «Азов». Один день із українським полком спецпризначення. *Радіо Свобода*. 2018. 21 червня. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/2031168.html>

¹³ Кравченко М. Азовський батальйонний архів: нерегламентована документація добровольчого батальйону «Азов» за травень – вересень 2014 року. *Архіви України*. 2021. Вип. 3. № 328. С. 151–161.

¹⁴ «Україна для мене – це моя культура», – черкашанин з полку «Азов» (ВІДЕО). *Процєрк*. 2015, 20 січня. URL: <https://procherk.info/news/7-cherkassy/30006-ukrayina-dlja-mene-tse-moja-kultura-cherkaschanin-z-polku-azov-video>

¹⁵ Про Азов. *Азов*. URL: <https://azov.org.ua/pro-nas/>

¹⁶ Липинський В.К. Хам і Яфет: з приводу десятих роковин 16/29 квітня 1918 р. Л.: Поступ, 1928. С. 5.

¹⁷ Яшан О., Зозуля В., Русакова Т. Полк «Азов»: патріотизм і відданість державі. *Сучасна українсько-російська війна: виклики національної ідентичності*: матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. Черкаси, 2022. С. 10–13.

• висока освіченість більшості командирів (наявність вищої філологічної, політологічної, юридичної освіти)¹⁸ тощо.

Неймовірна стійкість азовців у Маріуполі проти переважаючих сил російської армії продемонструвала не лише особисту мужність та воєнну міць бійців, а й те, що особлива ідеологічна доктрина «Азову» дієва й результативна. Імена азовців можуть бути вписані в історію поруч з іменами сердюків (яких В. Липинський описує як еталон української воєнної еліти), бійців УПА, героїв Крут. Саме це, якщо зважати на основні нарративи російської пропаганди, могло стати причиною й тотального обезцінювання бійців «Азову» (анонси «суду у клітках»), і оленівського злочину 29 липня 2022 р. Боротьба з українською військовою елітою, нищення її на рівні фізичному й ідеологічному, яку вела ще Катерина II, набули нового повороту в російсько-українській війні.

Азовці як новітній ідеал військової еліти та військових лідерів, навіть полонені, зруйнували стереотип про «неіснування» українських воїнів, які здатні протистояти росіянам. Дезінформація про «нацизм», «сатанізм» та інші ворожі нарративи щодо «Азову» теж поступово стала викликати сумніви навіть у тих, хто частково вірив пропаганді. Припускаємо, що саме це мотивувало російську владу вдатися до демонстративного знищення військовополонених, подібне до якого вчинили її радянські попередники на початку 1940-го р. в Катинському лісі.

Як і у випадку катинської трагедії, де проводилася дезінформація щодо вбивства польських військовополонених німецькими окупаційними військами (що було спростовано на початку 1990-х), російські пропагандисти намагалися звинуватити у страті азовців українців. Подібність сценаріїв подій, які розділяють 83 роки, з нашої точки зору, свідчить про спільне ідеологічне підґрунтя катинської й оленівської трагедій. І в тому, і в іншому випадку були знищені ті, хто уособлював національну військову еліту польського й українського народів, демонстрував квінтесенцію свідомого, дієвого, освіченого націоналізму. Знищення польських військових у 1940-му р. було посяганням на історичні ідеали Польщі, вбивство азовців в Оленівці у 2022-му р. – на історичні ідеали України.

Наводилося чимало свідчень на користь «ритуальності», тобто ідеологічного, а не політичного чи військово-патріотичного, підґрунтя тортур і вбивства азовців у Оленівці. Так, військовослужбовиця 36-ї окремої бригади морської піхоти імені контр-адмірала Михайла Білинського Олена Турас згадувала: «Виходиш, називаєш прізвище, ім'я, по-батькові, посаду та звання. І вони б'ють відповідно до посади – що вища посада, то більше ударів отримуєш. Як нам потім пояснили, це такий ритуал»¹⁹.

Про принизливу, «ритуальну», розправу, яку росіяни бажали здійснити над оленівськими полоненими, писали у своєму Твіттері і представники посольства рф у Великій Британії: «Бойовики «Азова» заслуговують на страту, але смерть не через

¹⁸ Кириллов Д. Екскурсія в «Азов». Один день із українським полком спецпризначення. *Радіо «Свобода»*. 2018. 21 червня. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29311168.html>

¹⁹ Пріхно А., Катриченко Т., Климик М. Оленівські злочини: хронологія, свідчення та імена причетних. *Медійна ініціатива за права людини*. 2022, 1 грудня. URL: <https://mipl.org.ua/olenivski-zlochyny-hronologiya-svidchennya-ta-imena-prychetnyh/>

розстріл, а через повішення, тому що вони не справжні солдати. Вони заслуговують на принизливу смерть»²⁰. Цей запис, який з'явився через кілька годин після оленівської трагедії, так і не був видалений, ставши свідченням стихійної жорстокості російських пропагандистів.

Оленівську трагедію можна віднести до прикладів часткового геноциду українців, описаного істориком Я. Грицаком так: «Геноциди можуть бути часткові. Не обов'язково вони передбачають знищення всієї групи, але йдеться про знищення їхньої культури, зокрема для того, щоб позбавити їх власної ідентичності»²¹.

Знищення над азовцями та їхнє вбивство, як доводять і спогади очевидців оленівської трагедії, і цитати російських посадовців, мало на меті саме нівеляцію самобутньої військової культури українців. Ця культура ввібрала в себе козацькі традиції та є яфетичною у відповідності до державницького концепту В. Липинського. Це означає, що вона служить опорою законної, маєстатичної і загальної державної влади України, яку путіністи всіляко намагаються, але не можуть заперечити.

Як справедливо відзначив Я. Грицак, «...людство, зокрема найбільші міжнародні організації, дуже складно виконують превентивну функцію. Вони не можуть запобігти геноциду. Навпаки, вони приходять, коли цей геноцид стався. Тому що ми бачимо, що все більше і більше акцій геноциду лишаються безкарними. Раз є безкарність, це «запрошення» світових лідерів до утворення таких акцій»²². Ці слова можуть бути віднесені до ситуації з «Азовом»: якщо наратив «справедливого» геноциду військової еліти не буде належним чином викритий та не зустрінє спротив, цілком можливе повторення такої ситуації в майбутньої, і не лише з українцями.

Висновки. Отже, розслідування оленівського злочину стає не просто відновленням юридичної й історичної справедливості, але й важливим кроком протистояння українських історичних («яфетичних») ідеалів, навіть світової демократії в цілому, і ворожих наративів. Високі російські дипломати наділяють себе правом висловлюватися навіть про вид смертної кари, що його буцімто «заслужують» військовополонені, присвоюючи собі цим владу, якої насправді не мають.

Якщо світова спільнота продовжить приділяти мало уваги покаранню винних за оленівський теракт, вона мимоволі потакатиме «шовіністичному мілітаризму», як назвав концепцію «руського мира» мистецтвознавець К. Дорошенко²³. Це може посилити нищівний історичний вплив росії на всю Європу й не лише.

---

²⁰ Прядун Р. Річниця трагедії в Оленівці: масове вбивство українців і відсутність реакції світу. *Obozrevatel*. 2023, 29 липня. URL: <https://war.obozrevatel.com/ukr/richnitsya-tragedii-v-olenivtsi-zhorstoke-masove-vbivstvo-ukraintsv-na-foni-movchannya-svitovoi-spilnoti.htm>

²¹ Котубей О. Що таке геноцид і чи вчиняє його Росія в сучасній Україні? Говоримо з істориком Ярославом Грицаком. *Суспільне. Культура*. 2022. 24 травня. URL: <https://suspilne.media/culture/242447-so-take-genocid-i-ci-vcinae-jogo-rosia-v-sucasnij-ukraini-govorimo-z-istorikom-aroslavom-gricakom/>

²² Ibidem.

²³ «Русский мир» – ересь чи неонацизм? Розбирається Костянтин Дорошенко. *Суспільне. Культура*. 2022. 31 березня. URL: <https://suspilne.media/culture/222089-russkij-mir-eres-ci-neonacizm-rozbraetsa-kostantin-dorosenko/>

Подальшими завданнями вчених-історіософів є осмислення усіх аспектів протистояння українського національного елітного ідеалу та антиідеалів російського неонацизму, у т. ч. на прикладі ідеологічного підґрунтя розправи над азовцями. Це допоможе відновити історичну справедливість та запобігти проявам часткового геноциду військової еліти в майбутньому.

REFERENCES

- Ahresiya Rosiyi proty Ukrayiny: istorychni peredumovy ta suchasni vyklyky (2016). [Russia's aggression against Ukraine: historical prerequisites and modern challenges] / ed. P. Hai-Nyzhnyk. Kyiv: MP «Lesya» [in Ukrainian].
- Voyenni aspekty protydyi «hibrydny» ahresiyi: dosvid Ukrayiny: monohrafiya (2020). [Military aspects of countering «hybrid» aggression: the experience of Ukraine: monograph] / ed. A.M. Syrotenko. Kyiv: Natsionalnyy universytet oborony Ukrayiny imeni Ivana Chernyakhovskoho [in Ukrainian].
- Vossoyedineniye 1654 g. Yekaterina II o neobkhodimosti obruseniya Malorossii i iskoreneniya getmanstva (2014). [Reunification of 1654 Catherine II on the need for the Russification of Malorossiya and the eradication of the hetmanate]. *Likbez: istorychnyy front*. Retrieved from https://likbez.org.ua/russification_hetmanate.html [in Ukrainian].
- Holovchenko, V. & Doroshko, M. (2016). Hibrydna viyna Rosiyi proty Ukrayiny: istoryko-politychne doslidzhennya [Russia's hybrid war against Ukraine: a historical and political study]. Kyiv: Nika-Tsentr. 184 [in Ukrainian].
- Doroshko, M. (2018). Neoholosheni viyny Rosiyi proty Ukrayiny u XX – na pochatku XXI st.: prychny i naslidky [Russia's undeclared war against Ukraine in the 20th and early 21st centuries: causes and consequences]. Kyiv: Nika-Tsentr [in Ukrainian].
- Kyryllov, D. (2018). Ekskursiya v «Azov». Odyn den iz ukrayinskym polkom spetspryznachennya [Excursion to «Azov». One day with the Ukrainian special forces regiment]. *Radio Svoboda*. Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/29311168.html> [in Ukrainian].
- Kohut, Z. (1996). Borotba Kateryny II proty ukrayinskoyi avtonomiyi: usunennya hetmana Rozumovskoho. Rosiys'kyy tsentralizm i ukrayinska avtonomiya [The struggle of Catherine II against Ukrainian autonomy: the removal of Hetman Razumovsky. Russian centralism and Ukrainian autonomy. Liquidation of the Hetmanate]. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].
- Kotubey, O. (2022). Shcho take henotsyd i chy vchynyaye yoho Rosiya v suchasniy Ukraini? Hovorymo z istorykom Yaroslavom Hrytsakom [What is genocide and does Russia commit it in modern Ukraine? We are talking with historian Yaroslav Hrytsak]. *Suspilne. Kultura*. Retrieved from <https://suspilne.media/culture/242447-so-take-genocid-i-ci-vcinae-jogo-rosia-v-sucasnij-ukraini-govorimo-z-istorikom-aroslavom-gricakom/> [in Ukrainian].
- Kravchenko, M. (2021). Azovskyy batalyonnyy arkhiv: nerehlamentovana dokumentatsiya dobrovolchoho batalyonu «Azov» za traven – veresen 2014 roku [Azov battalion archive: unregulated documentation of the volunteer battalion «Azov» for May–September 2014]. *Arkhivy Ukrayiny*. 3, 328, 151–161 [in Ukrainian].
- Lypynskiy, V. (1928). Kham i Yafet: z pryvodu desyatykh rokovyn 16/29 kvitnya 1918 r. [Ham and Yaphet: on the occasion of the tenth anniversary of April 16/29]. Lviv: Postup [in Ukrainian].
- Nastoiashcha, K. (2016). Ukrayinska kulturna tradytsiya v sytuatsiyi postmodernoho sotsiumu: aktualizatsiya potentsialu samozberezhennya [Ukrainian cultural tradition in the situation of postmodern society: actualization of the potential of self-preservation]. *Bulava*. Retrieved

- from http://bulava.in.ua/nastoyascha_ukr-kult-trad.html [in Ukrainian].
- Prikhno, A., Katrychenko, T., & Klymyk, M. (2022). Olenivski zlochyny: khronolohiya, svidchennya ta imena prychetnykh. Mediyna initsiatyva za prava lyudyny [Deer crimes: chronology, testimony and names of those involved. Media initiative for human rights]. Retrieved from <https://mipl.org.ua/olenivski-zlochyny-hronologiya-svidchennya-ta-imena-prychetnyh/> [in Ukrainian].
- Pro Azov (2023). [About Azov]. Retrieved from <https://azov.org.ua/pro-nas/> [in Ukrainian].
- Pryadun, R. (2023). Richnytsya trahediyi v Olenivtsi: masove vbyvstvo ukraintsiv i vidsutnist' reaktsiyi svitu [The anniversary of the tragedy in Olenivka: the mass killing of Ukrainians and the lack of reaction of the world]. Retrieved from <https://war.obozrevatel.com/ukr/richnitsya-tragedii-v-olenivtsi-zhorstoke-masove-vbyvstvo-ukraintsiv-na-foni-movchannya-svitovoi-spilnoti.htm> [in Ukrainian].
- Tolstov, S.V. (2023). Ekzystentsialnyy vymir rosiysko-ukrayinskoyi viyny [Existential dimension of the Russian-Ukrainian war]. *Institut vsesvitnoyi istoriyi Natsionalnoyi akademiyi Nauk Ukrayiny*. Retrieved from <https://ivinas.gov.ua/viina-rf-proty-ukrainy/ekzystentsialnyi-vymir-rosiiskoukrainskoi-viiny.html> [in Ukrainian].
- «Ukrayina dlya mene – tse moja kultura», – cherkashchanyn z polku «Azov» (VIDEO). (2015). [«Ukraine for me is my culture», says a Cherkasy man from the «Azov» regiment (VIDEO)]. *Procherk*. Retrieved from <https://procherk.info/news/7-cherkassy/30006-ukrayina-dlja-mene-tse-moja-kultura-cherkaschanin-z-polku-azov-video> [in Ukrainian].
- Yashan, O., Zozulya, V. & Rusakova, T. (2022). Polk «Azov»: patriotyzm i viddanist derzhavi [«Azov» regiment: patriotism and devotion to the state]. *Suchasna ukrayinsko-rosiyska viyna: vyklyky natsionalnyy identychnosti*. Cherkasy. 10-13 [in Ukrainian].